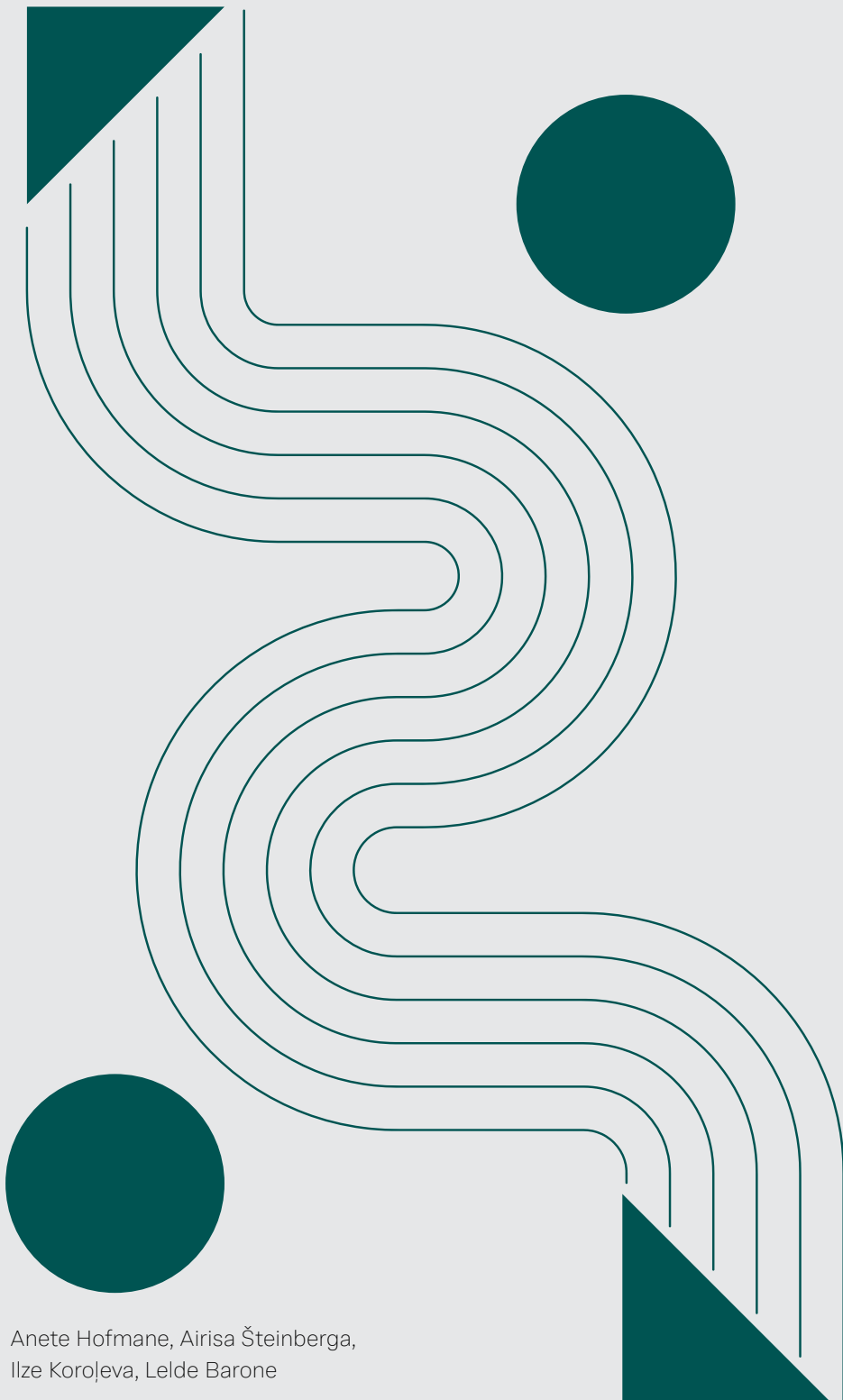
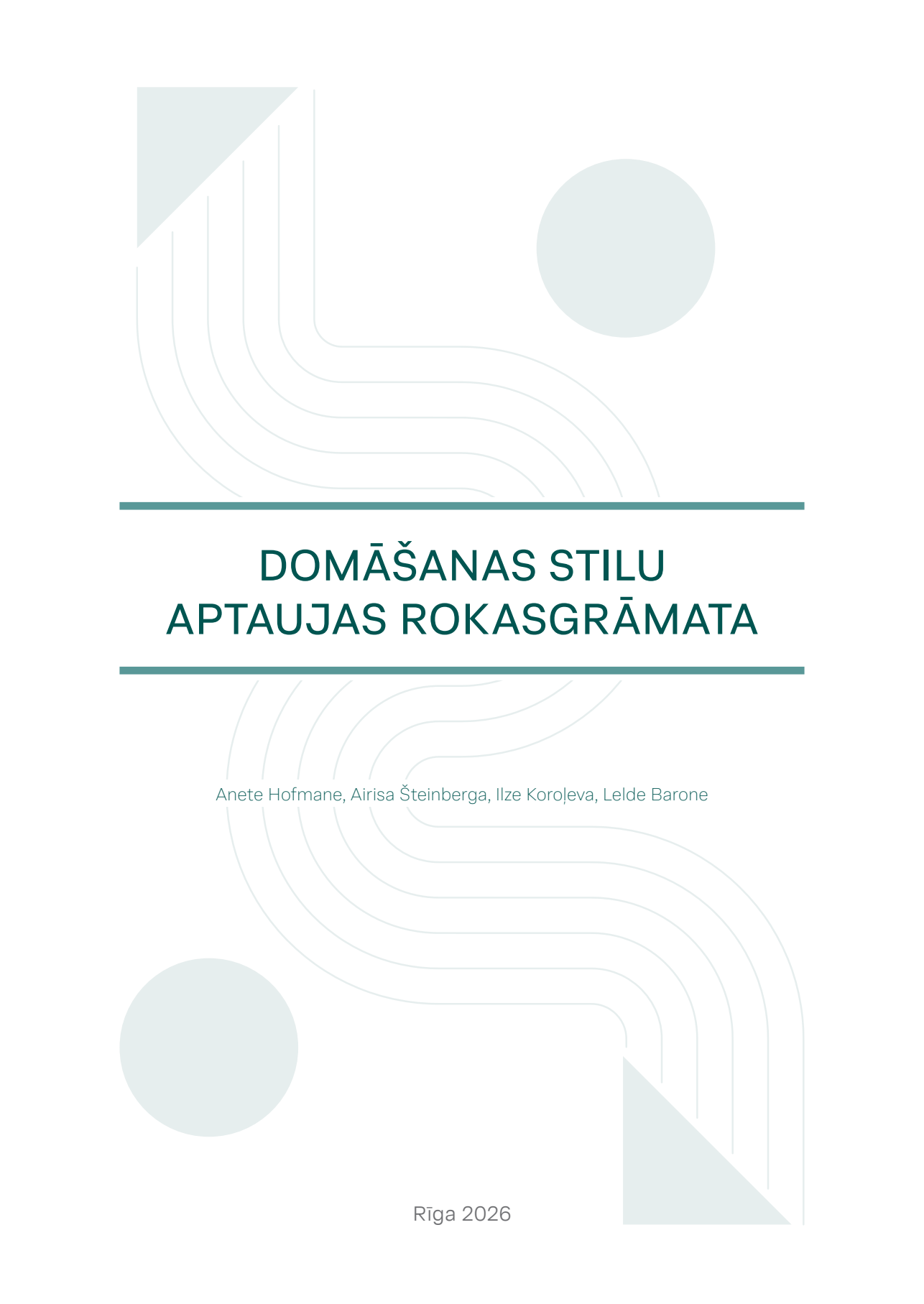

Anete Hofmane, Airisa Šteinberga,
Ilze Koroļeva, Lelde Barone

DOMĀŠANAS STILU APTAUJAS ROKASGRĀMATA

The background features a minimalist abstract design. In the top-left corner, there is a light gray right-angled triangle. In the top-right, a solid light gray circle is positioned. The center of the cover is dominated by a series of thin, light gray lines that curve and flow from the top-left towards the bottom-right, creating a sense of movement. Below the title, another solid light gray circle is located in the bottom-left area. In the bottom-right corner, there is another light gray right-angled triangle, mirroring the one in the top-left. Two horizontal dark teal lines frame the title text.

DOMĀŠANAS STILU APTAUJAS ROKASGRĀMATA

Anete Hofmane, Airisa Šteinberga, Ilze Koroļeva, Lelde Barone

Rīga 2026

Domāšanas stilu aptaujas rokasgrāmata. A. Hofmane, A. Šteinberga, I. Koroļeva,
L. Barone. – Rīga, RTU Izdevniecība, 2026. 40 lpp.

Rokasgrāmata sniedz padziļinātu skaidrojumu par domāšanas stiliem, kā arī piedāvā tos praktiski izziņāt ar aptaujas palīdzību. Tajā atspoguļots domāšanas stilu aptaujas standartizācijas process latviešu valodā, pieejama pati aptauja un skaidroti iegūtie rezultāti. Pētījums veikts Latvijas Zinātnes padomes fundamentālo un lietišķo pētījumu projektā "Interneta lietošanas patēriņa ietekme uz jauniešu kognitīvo stilu attīstību" (Izp-2021/1-0357), sadarbojoties Rīgas Tehniskās universitātes un Latvijas Universitātes pētniekiem.

Rokasgrāmatā ietvertā aptauja ir praktisks rīks, lai identificētu dominējošos domāšanas stilus un atklātu individuālās stiprās puses. Aptaujas rezultāti var kalpot par pamatu tālākai analīzei un attīstībai, piedāvājot iespējas pielāgot mācīšanās, darba vai karjeras stratēģijas. Domāšanas stilu aptauja paredzēta gan individuālai izpētei, gan arī zinātniskai pētniecībai.

Rokasgrāmata paredzēta psihologiem, pedagogiem, darba devējiem un jauniešiem, lai veicinātu izpratni par domāšanas stilu nozīmi un sniegtu to novērtēšanai.

Atbildīgā par izdevumu Anete Hofmane

Redaktore Rūta Lapsa

Maketētājs Eduards Lapsa

ISBN 978-9934-37-261-2 (PDF)

© Rīgas Tehniskā universitāte, 2026

<https://doi.org/10.7250/9789934372612>

SATURS

Ievads.....	4
Vispārējs domāšanas stilu raksturojums	5
Domāšanas stilu aptaujas standartizācija latviešu valodā.....	18
Domāšanas stilu aptauja.....	29
Domāšanas stilu aptaujas rezultātu interpretācija.....	38
Nobeigums.....	39

IEVADS

Domāšanas stils atspoguļo veidu, kā interpretējam un risinām problēmas, pieņemam lēmumus un sadarbojamies ar citiem. Tas ir fundamentāls faktors, kas ietekmē mūsu personisko, profesionālo un akadēmisko darbību. Roberta Šternberga teorija par domāšanas stiliem sniedz unikālu ietvaru, lai izprastu cilvēku daudzveidīgo pieeju pasaules uztveršanai un darbību organizēšanai. Domāšanas stili nav vienkārši cilvēka personības iezīmes vai iedzimtas prasmes, bet gan dinamiski procesi, ko var attīstīt un pielāgot atbilstoši kontekstam. Saprast un atpazīt domāšanas stilus ir svarīgi ne tikai savas personiskās izaugsmes veicināšanai, bet arī savstarpējās saskarsmes uzlabošanai un komandas efektīvākai vadīšanai.

Rokasgrāmatas mērķis ir sniegt padziļinātu skaidrojumu par domāšanas stiliem, kā arī piedāvāt tos praktiski izziņāt ar aptaujas palīdzību. Rokasgrāmatā atspoguļots domāšanas stilu aptaujas standartizācijas process latviešu valodā, pieejama pati aptauja un skaidroti iegūtie rezultāti. Pētījums veikts Latvijas Zinātnes padomes fundamentālo un lietišķo pētījuma projektā “Interneta lietošanas paternu ietekme uz jauniešu kognitīvo stilu attīstību” (Izp-2021/1-0357), sadarbojoties Latvijas Universitātes un Rīgas Tehniskās universitātes pētniekiem.

Rokasgrāmatā ietvertā aptauja ir praktisks rīks, lai identificētu dominējošos domāšanas stilus un atklātu individuālās stiprās puses. Aptaujas rezultāti var kalpot par pamatu tālākai analīzei un attīstībai, piedāvājot iespējas pielāgot mācīšanās, darba vai karjeras stratēģijas. Domāšanas stilu aptauja paredzēta gan individuālai izpētei, gan arī zinātniskai pētniecībai. Lai ērti uzzinātu individuālās izpētes rezultātus, aicinām aizpildīt aptauju vietnē <https://domasanas-stili.lv/>, kur būs iespēja saņemt aprēķinātos rezultātus un personificētu domāšanas stilu profilu. Aptauju var lietot arī pētniecībā - rokasgrāmatā izklāstīti aptaujas psihometriskie rādītāji, kā arī faktoru struktūra un izvērsti apraksti.

Šī rokasgrāmata ir paredzēta psihologiem, pedagogiem, darba devējiem un jauniešiem, lai veicinātu izpratni par domāšanas stilu nozīmi un sniegtu rīkus to novērtēšanai. Rokasgrāmata balstās R. Šternberga pieejā, kas izceļas ar praktiskumu un elastību, padarot to viegli lietojamu daudzveidīgās situācijās.

Aicinām izmantot šo rokasgrāmatu kā ceļvedi, lai atklātu un izprastu domāšanas stilu daudzveidību un lai efektīvāk izmantotu to sniegtās iespējas gan individuāli, gan kolektīvā.

VISPĀRĒJS DOMĀŠANAS STILU RAKSTUROJUMS¹

Domāšanas stili tiek definēti kā konsekventas individuālas atšķirības vēlamajos informācijas un pieredzes organizēšanas un apstrādes veidos, tādējādi mazinot plaisu starp personības iezīmēm un kognitīviem procesiem (Messick, 1984). Tas nozīmē, ka svarīgāk ir saprast, kādas savas individuālās spējas cilvēki labprātāk attīsta un lieto, nevis kādas spējas viņiem piemīt. Stils ir domāšanas veids, nevis domāšanas spējas. Spējas un prasmes norāda, cik labi vai slikti cilvēks paveic kaut ko. Stils nozīmē, kādā veidā cilvēks grib vai negrib kaut ko darīt. Prasmes ir svarīgas, bet tās neizsaka visu. Arī spēju testi vēl nepasaka, cik labi cilvēks kaut ko pratīs darīt reālajā dzīvē. Stils norāda nevis to, cik labi mēs domājam, bet gan to, kā mēs domājam, un tas ir saistīts ar mūsu profesijas un dzīves izvēlēm. Spējas attiecas uz to, cik labi cilvēks var kaut ko paveikt, savukārt stils ir veids, kādā cilvēkam patīk veikt darbības (Sternberg, 1997). Izpratne par individuālajām atšķirībām domāšanas stilos var izskaidrot, kādēļ cilvēki ar līdzīgām spējām, izvēlas dažādas karjeras, profesijas, mācīšanās veidus (Berding et. al., 2016). R. Šternbergs domāšanas stilus apraksta plašākā teorijā par mentālo pašpārvaldību (*theory of mental self-government*), kurā tiek aprakstīti 13 stili, kas sakārtoti piecās dimensijās.

¹ Nodaļa sagatavota pēc rokasgrāmatu autoru publikācijas Šteinberga, A., Hofmane, A., Koroļeva, I., Zakriževska-Belogrudova, M., Barone, L. (2024). THINKING STYLES INVENTORY ADAPTATION AND STANDARDIZATION IN LATVIAN. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. 2. 451–465. 10.17770/sie2024vol2.7892.

1. tabula

Domāšanas stilu raksturojums un piederība dimensijām (Romera, 2018)

Dimensija	Stils	Raksturojums
Funkcija	Likumdevējs	Rada, atklāj, veido, attīsta, inovē, ievieš savu metodi, mazāk strukturizēts.
	Izpildītājs	Seko instrukcijām, pilda prasīto, iekļaujas jau radītā struktūrā un rāmī.
	Tiesātājs	Izvērtē un kritizē jau paveikto, cilvēku rīcību.
Forma	Strukturētājs	Pārņemts ar vienu ideju (darbību), veltot tai visu savu laiku, resursus un degsmi, neskatoties uz to, ka veicami arī citi uzdevumi. Kad tas paveiks, sāk nākamo.
	Valdnieks	Sakārto veicamos darbus prioritārā secībā, izvērtējot pēc svarīguma kritērijiem, plāno, cik daudz laika un resursu katrs no uzdevumiem aizņems.
	Oligarhs	Visus darbus dara reizē, velta visiem darbiem vienādu daudzumu uzmanības neatkarīgi no to svarīguma pakāpes.
	Anarhists	Veido savu, reizēm citiem neizprotamu pieeju, nepatīk sistēmas, vadlīnijas un ierobežojumi.
Līmenis	Globālais	Redz kopskatu, darbojas ar to, domā vispārīgi.
	Lokālais	Orientēts uz detaļām, praktiskiem, specifiskiem rīkiem.
Sfēra	Internālais	Darbojas vienatnē, fokuss uz iekšējām norisēm un neatkarību.
	Eksternālais	Darbojas komandā, pāri, fokusējas uz ārējām norisēm, savstarpējību.
Orientācija	Liberālais	Izzina jaunus darbības veidus, neturas pie ierastā.
	Konservatīvais	Dara labi zināmā, ierastā manierē, ievēro tradīcijas.

Funkcijas attiecas uz to, kā cilvēkiem patīk strukturizēt un organizēt uzdevumus.

Likumdevējiem patīk ieviest savu veidu, radot, plānojot un izstrādājot pašiem savu struktūru un noteikumus, patīk izgudrot, inovēt, risināt stratēģiskas problēmas. Likumdevēji dod priekšroku izdomas bagātām un produktīvām, uz plānošanu orientētām darbībām, piemēram, radošai rakstīšanai, projektēšanai un jaunu uzņēmējdarbības veidu vai izglītības programmu attīstīšanai. Viņi izvēlas profesijas, kurās viņi paši nosaka sev noteikumus un kurās ļauns izmantot viņu radošo stilu un idejas,

piemēram, rakstnieka, zinātnieka, mākslinieka, tēlnieka, investīciju baņķiera, politikas veidotāja vai arhitekta darbu. Šis domāšanas stils ir saistīts ar radošumu, jo radoši cilvēki ne tikai nāk klajā ar jaunām idejām, bet viņiem ir arī nepieciešamība tādas radīt. Likumdevējiem mēdz būt grūti mācīties formulas un faktus, grafikus. Piemēram, viņi būtu izcili zinātnieki, ja zinātņi mācītu kā radošo ideju izpildi – zinātniekiem gandrīz nekad nav jāzina no galvas formulas vai grafiki. Ja viņi kaut ko nezina, visu var sameklēt internetā, grāmatās vai citos resursos. Tas pats ir ar radošo rakstīšanu – bērniem literatūrā nemāca radoši rakstīt, bet gan iegaumēt tēlus, notikumu secību un tamlīdzīgi, likumdevējiem šāda kārtība nav dabiska, tomēr to var uztrenēt. Bērniem likumdevējiem laiku pa laikam ir jāatgādina, ka nedz viņi, nedz citi nevar nepārtraukti būt likumdevēji. Likumdevēji studenti tiecas nepārtraukti kritizēt mācības tikai kritizēšanas pēc. Viņi nevēlas darīt to, ko liek citi, tāpēc ik pa laikam ir jāatgādina, ka neviena sistēma nespēj funkcionēt bez noteikumiem un procedūrām, pat ja tās nav optimālas.

Izpildītāji ir orientēti uz rezultātu īstenošanu un problēmu praktisku risināšanu. Viņi izpilda iniciatīvas, politiku un likumus, ko izdod likumdevējs. Izpildītājiem patīk ievērot likumus, viņi tiecas ievērot noteiktus protokolus, dod priekšroku labi definētām problēmām un to risināšanas veidu izvēlas no jau esošajām metodēm. Izpildītājiem patīk aizpildīt “tukšos laukus” ar jau esošām struktūrām, nevis šīs struktūras radīt. Izpildītājiem patīk strādāt saskaņā ar jau pastāvošām struktūrām, un viņi dod priekšroku precīzi noteiktām darbībām, piemēram, algebras problēmu atrisināšanai, noteikumu piemērošanai, strukturētām inženiertehniskām problēmām. Izpildītāji spēj problēmām iedot ietvaru jeb rāmi, labi pasniegt citu cilvēku idejas, ieviest likumus un bez grūtībām tiek galā ar birokrātiskiem pienākumiem. Izpildītāji mēdz dot priekšroku tādām profesijām, kurās nepieciešams sekot iepriekš noteiktai kārtībai. Piemēram, juristi, policisti, iepriekš izstrādātu projektu būvnieki, ķirurgi, karavīri, jau pastāvošu sistēmu attīstītāji, citu cilvēku ideju sludinātāji, administratīvie asistenti un zemākā līmeņa vadītāji. Izpildītāja domāšanas stils tiek atzīts skolās un biznesā, jo skolēniem un darbiniekiem jāpilda tas, kas no viņiem tiek prasīts. Izpildītāji vērtē sevi pēc tiem pašiem principiem, kā viņus vērtē organizācija – cik labi viņi dara to, kas no viņiem tiek prasīts. Izpildītājiem ir viegli iekļauties organizācijās, kas vēlas, lai cilvēki darītu savu darbu tā, lai tiktu stingri ievēroti noteikumi vai vadlīnijas. Arī biznesa vidē no zemākā līmeņa vadītājiem tiek sagaidīts izpildītāja stils – darīt to, ko no viņiem prasa un prasīto izdarīt labi. Cilvēki, kuri to spēj un kuriem šis stils piemīt, tiek paaugstināti amatā, taču problēma tāda, ka augstākos amatos tiek prasīts tiesneša vai likumdevēja domāšanas stils.

Tiesātājiem patīk novērtēt, analizēt jau esošo struktūru, izstrādātās idejas, padodas deduktīvā spriešana, saistīta ar vērtēšanu un analīzi. Viņi rūpīgi pārbauda noteikumus un procedūras, izvērtē, vai viss tiek izpildīts korekti, vai kaut kas netiek pārkāpts. Tiesātāji novērtē jau pastāvošas struktūras un dod priekšroku tādu problēmu risināšanai, kas saistītas ar esošu konceptu un objektu analīzi. Viņi izvērtē gan problēmu struktūru, gan saturu un aktīvi iesaistās vērtējošās darbībās. Patīk tādās aktivitātes kā kritiku rakstīšana, sava viedokļa paušana, citu cilvēku un viņa darba izvērtēšana, strīdīgu vai pretrunīgu situāciju izvērtēšana. Šis domāšanas stils ir izplatīts profesijās, kurās ir būtiski veikt dažādas analītiskas un novērtēšanas aktivitātes. Tiesātājus raksturo objektivitāte, taisnīgums un pierādījumu izvērtēšana pirms lēmumu pieņemšanas. Cilvēki ar tiesātāja domāšanas stilu ir metodiski un sistemātiski savā domāšanas procesā. Viņus maz ietekmē emocijas un personiskie aizspriedumi, viņi koncentrējas uz taisnīguma un objektivitātes saglabāšanu savos spriedumos. Viņi rūpīgi analizē informāciju, apsver dažādus skatpunktus un viedokļus, pirms nonāk pie secinājumiem. Tādējādi viņi ir vērtīgi dalībnieki situācijās, kurās nepieciešams objektīvs spriedums. Tiesātāja domāšanas stilu raksturo tādas profesijas kā tiesnesis, kritiķis, diplomāts, jurists, programmu vērtētājs, uzņemšanas komisijas darbinieks, dotāciju vai līgumu uzraugs, sistēmanalītiķis un konsultants.

Formas attiecas uz domāšanas mērķtiecīgumu, pieeju uzdevumiem.

Strukturētāja domāšanas stils ir raksturīgs cilvēkiem, kuri dod priekšroku hierarhijai problēmu risināšanā. Šādi cilvēki vadās pēc mērķu hierarhijas, atzīstot, ka daži mērķi ir svarīgāki par citiem un tos nevar sasniegt vienādā mērā, ir jānosaka prioritātes. Strukturētāji saglabā līdzsvarotu pieeju problēmu risināšanai un uzskata, ka mērķis ne vienmēr attaisno līdzekļus. Lai gan cilvēki ar strukturētāja domāšanas stilu pieņem konkurējošus jeb vienlīdz svarīgus mērķus kā derīgus, viņiem var rasties grūtības, ja prioritātes ir pārāk līdzvērtīgas, lai veidotu skaidru hierarhiju. Viņi aktīvi meklē sarežģītību un demonstrē pašapziņu, iecietību un elastību. Cilvēkiem ar šo domāšanas stilu ir skaidri noteiktas prioritātes, un viņi bieži spēj ātri pieņemt lēmumus. Tomēr dažkārt viņiem var rasties grūtības, ja prioritāšu noteikšana ir svarīgāka par faktisko lēmumu pieņemšanu vai īstenošanu. Šīs personas izmanto sistemātisku pieeju problēmu risināšanai un lēmumu pieņemšanai. Hierarhiskas problēmas prasa dažādu mērķu sasniegšanu, katram no tiem piešķirot atšķirīgu nozīmības vai prioritātes pakāpi. Šādu problēmu piemēri ir lēmumu pieņemšana saistībā ar karjeras izvēli, izglītības iestādes vai darbavietas izvēli, dzīves partnera atrašanu un darbību plānošanu. Šie cilvēki sarežģītību panes labāk nekā valdnieki un saprot, ka problēmām jāpieiet no dažādiem skatpunktiem, lai noteiktu prioritātes.

Valdnieks jeb monarhs - vienprātīgs, apņēmīgs, neļauj nekam radīt šķēršļus ceļā uz problēmu risinājumu. Uz viņu var paļauties, ka problēma tiks atrisināta, jo viņi sevi noskaņo sasniegt mērķi - atrisināt problēmu. Cilvēkam ar valdnieka domāšanas stilu problēmu risināšana ietver viena mērķa vai vajadzības apmierināšanu. Lai gan tīri "monarhiskas" problēmas ir reti sastopamas, problēmas var risināt tā, it kā tās būtu monarhiskas. Tas nozīmē - koncentrēties uz vienu mērķi, piemēram, darīt visu, lai iegūtu maksimālu peļņu vai pat strādāt tāpēc, lai finansētu kādu aizraušanos. Personas ar valdnieka domāšanas stilu pārsvarā ir vienpusīgi domājošas un mērķtiecīgas, tās virza viens mērķis vai vajadzība. Valdnieki mēdz pārāk vienkāršot priekšstatus par risināmajām problēmām, uzskata, ka mērķis attaisno līdzekļus, un, iespējams, relatīvi neapzinās savus aizspriedumus. Valdnieki ir neelastīgi, neiecietīgi un bieži neapzinās alternatīvus risinājumus vai prioritātes. Viņi mēdz ātri pieņemt lēmumus, bet tas var radīt pārāk vienkāršotu lēmumu pieņemšanas procesu. Viņu izveidotajā sistēmā var tikt ņemti vērā tikai ar vienu mērķi vai vienlīdz svarīgu vajadzību kopumu saistītie mainīgie. Tas var radīt sarežģījumus sadarbībā ar citu domāšanas stilu pārstāvjiem problēmu risināšanā, jo problēmu klasifikācija balstās tajā, kā cilvēki tās attēlo. Viena problēma vienam cilvēkam var šķist otršķirīga, salīdzinot ar citām, savukārt citam - monarhiska jeb primāra. Tas nozīmē, ka valdniekam šī problēma var šķist vienīgā risināšanas vērtā, savukārt strukturētājam - viena no vairākām konkrētā kārtībā risināmām. Darba vidē priekšnieki ar valdnieka domāšanas stilu sagaida, ka uzdevumi tiks paveikti bez attaisnojumiem vai traucēkļiem. Kad cilvēks iesāk partnerattiecības ar kādu, kuram piemīt valdnieka domāšanas stils, to ļoti ātri var pamanīt. Parasti šie partneri ir ļoti apņēmīgi un visu savu laiku un domas velta vienam noteiktam mērķim, viņi ir kā apsēsti ar šo ideju. Bērni valdnieki parasti skolā mēdz saskarties ar šādu problēmu: viņi parasti vēlas darīt kaut ko citu nekā to, ko dara šobrīd, un diezgan ilgu laiku pavada, domājot par kaut ko citu, nevis pievēršoties skolotāja teiktajam. Veiksmīga stratēģija ir attiecināt šo vienu valdnieka interesi citās kategorijās, piemēram, valdnieks, kuram ļoti patīk sports, bet nepatīk lasīt, būs priecīgs, ja viņam dos lasīt ar sportu saistītu literatūru. Bērnam, kuram patīk ēst gatavošana, var dot matemātikas uzdevumus, kuros ietvertas receptes. Šādā veidā ir iespējams ieinteresēt valdnieku tādos tematos vai mācību priekšmetos, kas iepriekš viņu nav interesējuši.

Oligarha domāšanas stilu raksturo vēlme sasniegt vairākus vienlīdz svarīgus un savstarpēji konkurējošus mērķus. Tas nozīmē, ka šie cilvēki vēlas paveikt vairākus darbus vienlaikus. Tā rezultātā oligarhs bieži izjūt laika un citu resursu spiedienu šo konkurējošo prasību priekšā, un tas var traucēt uzdevumu izpildi. Cilvēki ar oligarha domāšanas stilu ne vienmēr

saprot, ar ko sākt vai cik daudz laika atvēlēt katram uzdevumam, kas jāpaveic. Taču pat ar nelielu kontroli pār savām prioritātēm viņi darbu veikšanā var kļūt efektīvāki par cilvēkiem ar citiem domāšanas stiliem. Tas izskaidrojams ar to, ka oligarhi spēj elastīgāk pārslēgties no viena projekta uz otru. Oligarhi problēmas risina ar dažādām metodēm, kas var būt savstarpēji pretrunīgas. Mērķu sasniegšanā viņi piešķir prioritāti gan risinājumu meklēšanai, gan arī iespējamu traucēkļu apsvēršanai un uzskata, ka mērķis neattaisno līdzekļus. Oligarhisko problēmu risināšana prasa piepildīt vienlīdz svarīgus, bet dažkārt konkurējošus mērķus un uzveikt ierobežojumus ceļā uz mērķa sasniegšanu. Tas nozīmē, piemēram, mācīt svešvalodu, vienlaikus saglabājot vietējo kultūru; veikt reformas organizācijā, vienlaikus saglabājot tās pamatprincipus; mācīt citiem domāšanas prasmes, vienlaikus nezaudējot radošumu. Katrā no šiem gadījumiem oligarhiskai problēmai ir mērķis un ierobežojums, kas abi ir vienlīdz svarīgi, un nespēja apmierināt kādu no tiem rada oligarham nepieņemamu risinājumu.

Anarhista domāšanas stilu motivē dažādu vajadzību un mērķu sajaukums, un tos bieži vien ir grūti izprast gan pašam, gan citiem. Risinot problēmas, anarhisti izmanto neparedzamu pieeju, viņus bieži ietekmē šķietami nesakarīgi un neizskaidrojami apstākļi bez skaidra un loģiska domāšanas procesa, kas būtu viņu rīcības pamatā. No malas izskatās, ka viņi problēmām pieiet pēc nejaušības principa. Anarhistiem ir tendence noraidīt sistēmas, it īpaši tad, ja tās nav elastīgas. Tas nozīmē, ka anarhisti mēdz pretoties jebkurai tajā brīdī viņus ierobežojošai sistēmai neatkarīgi no tā, kas tā ir par sistēmu. Lai gan viņiem ir grūtības pielāgoties darba un skolas dzīvei, it īpaši, ja vide ir neelastīga, anarhistiem bieži vien ir daudz lielāks radošais potenciāls nekā citiem, kuri viņus noraida tāpēc, ka neatzīst vai neizprot viņu domāšanas stilu. Anarhisti rīkojas, koncentrējoties uz vēlamu rezultātu, nevis ievēro kādus noteiktus principus vai noteikumus problēmu risināšanā. Viņiem var būt nenoteikts vai neskaidrs priekšstats par saviem galvenajiem mērķiem, viņiem trūkst pašapziņas, viņi pauž neiecietību pret alternatīviem uzskatiem un idejām. Viņi mēdz arī pārāk vienkāršot sarežģītas problēmas, demonstrējot augstu elastības pakāpi un "viss ir iespējams" attieksmi. Anarhistiem ir grūti noteikt prioritātes, jo viņu dzīvē trūkst stingru noteikumu, kuros balstīt savus lēmumus. Anarhisti mēdz dzīvot galējībās – vai nu ir pārlietu izlēmīgi, vai arī pārāk neizlēmīgi. Anarhisti apkopo informāciju no dažādiem avotiem un apvieno to radošā un netradicionālā veidā. Viņiem ir plašs skatījums uz lietām, viņi piefiksē to, ko citi uzskata par nebūtisku. Problēma skolotājiem, darba devējiem vai vecākiem, kuru pārraudzībā ir anarhists, ir atrast, kā izmantot šo radošo potenciālu un audzināt pašdisciplīnu un organizatoriskās prasmes, kas nepieciešamas jebkurai radošajai izpaušmei. Ja izdodas

atrast veidu, kā to panākt, anarhists var gūt panākumus tādās vidēs, kurās citi izgāžas. Anarhiskām problēmām ir nepieciešami netradicionāli risinājumi. Šāda veida problēmas bieži tiek izmantotas, lai apstrīdētu tradicionālo domāšanu un veicinātu radošu problēmu risināšanu. Šīs problēmas ir izstrādātas tā, lai lauztu esošos domāšanas modeļus un rosinātu cilvēkus domāt “ārpus rāmjiem”. Piemērs anarhiskai problēmai ir “Deviņu punktu” uzdevums. Tas ir deviņu punktu režģis, kurā punkti izkārtoti 3 x 3 kvadrātā. Uzdevums ir savienot visus deviņus punktus, zīmējot četras taisnas līnijas, nepaceļot pildspalvu vai zīmuli no papīra. Parasti šajā uzdevumā grūtības rada tendence ierobežot līnijas iedomāto deviņu punktu robežās, nevis paplašināt tās ārpus iedomātajām robežām, kas būtu anarhistam raksturīgs domāšanas veids. Risinot anarhiskas problēmas, cilvēki tiek mudināti izmantot radošumu, oriģinalitāti un elastīgumu. Šāda veida uzdevumi palīdz attīstīt inovācijas, veicina kritisko domāšanu un paplašina iespējamo sarežģītu problēmu risinājumu klāstu. Šīs “netradicionālās” problēmas prasa radošu pieeju problēmu risināšanai tādā veidā, kas atšķiras no ierastajām metodēm. Anarhiska pieeja šāda veida problēmu risināšanai ir nepieciešama, jo paļaušanās uz jau esošajiem risinājumiem var kavēt progresu. Arī radikālas pārmaiņas dzīvē prasa anarhisku pieeju. Piemēram, brīžos, kad cilvēks apzinās nepieciešamību atteikties no esošajām problēmu risināšanas metodēm un pielāgoties jauniem apstākļiem, mainot darbavietu, dzīvesvietu u. tml.

Līmenis attiecas uz informācijas mērogu, ar kādu cilvēki vēlas operēt.

Globāls domāšanas stils dod priekšroku plašu un abstraktu jautājumu risināšanai, bieži vien atstājot novārtā detaļas. Globālistiem patīk izstrādāt koncepcijas un strādāt ar idejām, viņi mēdz būt ar abstraktu domāšanu, izklaidīgi, ar tieksmi uz sapņošanu. Viņi var nepamanīt sīkākas detaļas un apmaldīties savā abstraktajā domāšanā. Cilvēki ar šādu domāšanas stilu dod priekšroku darbam ar problēmām, kas ir liela mēroga un abstraktas. Tēlaini izsakoties, viņi labprātāk saskata mežu, nevis kokus. Dažkārt globālisti mēdz neredzēt kokus, kas veido mežu, un, ja tā notiek, ir svarīgi šajā mežā neapmaldīties. Tas nozīmē, ka ir situācijas, kad globālā stila pārstāvim jāspēj pievērsties arī risināmās problēmas detaļām (jeb lokālām problēmām), nevis tikai jautājumu svarīgākajiem aspektiem vai rezultātam kopumā. Globālais līmenis domāšanā attiecas uz tendenci pievērsties vispārīgām un abstraktām problēmām, piemēram, politikas jautājumiem, dažādu rakstu virsrakstiem, neiedziļinoties saturā. Globālisti var būt talantīgi, plānojot reklāmas kampaņas vai tamlīdzīgas aktivitātes. Globālists dod priekšroku uzdevumiem, kas prasa globālu apstrādi un ietver, piemēram, kādas vispārējas kārtības formulēšanu, jaunu uzņēmējdarbības produktu izstrādi vai politisko kampaņu veidošanu. Globālistam patīks arī plaša mēroga teorētisku formulējumu

izstrāde un tamlīdzīgu uzdevumu veikšana. Globālisti un lokālisti spēj labi sadarboties, jo katrs pievērš uzmanību citam aspektam, lai problēma tiktu atrisināta un darbs paveikts.

Cilvēkiem ar **lokālo** domāšanas stilu patīk risināt konkrētas problēmas, strādāt pie detaļām. Lokālā stila pārstāvji ir piezemēti, fokusēti uz situācijas pragmatisko pusi. Tas nozīmē, ka viņiem piemīt lietišķa pieeja problēmu risināšanā, spriedumu un rīcības konkrētība; prasme veiksmīgi risināt sadzīves jautājumus. Šī domāšanas stila pārstāvjiem var būt grūti saskatīt kopainu jeb “lielo bildi”. Tēlaini izsakoties, pastāv risks, ka lokālists starp kokiem pazaudēs mežu. Taču vislielākās nelaimes, piemēram, aviācijā un raķešu zinātnē ir notikušas, kad cilvēki ignorē šķietami nebūtiskas detaļas. Tieši tāpēc gandrīz jebkurā komandā nepieciešami lokālā tipa cilvēki. Tomēr jāpiebilst, ka mēdz būt situācijas, kad lokālā stila pārstāvim jāspēj pievērsties arī risināmās problēmas kopskatam. Tas nozīmē, ka arī lokālists spēj paraudzīties uz problēmām globāli, nevis pievērsties tikai detaļām. Lokālās problēmas attiecas uz jautājumiem, kas saistīti ar konkrētām detaļām, piemēram, eksperimentu īstenošanu vai koncepcijas izstrādi, reklāmas kampaņas organizēšanu vai matemātisku problēmu risināšanu. Daži lokālo problēmu piemēri ir nodokļu nomaksas grafika sagatavošana, likumu vai kodeksu izstrāde, konferenču organizēšana vai detalizēta mācību norises kārtības plānošana. Salīdzinot domāšanas stila līmeni ar citām dimensijām, ir gadījumi, kad daži izpildītāju tipa pārstāvji var koncentrēties uz plašāka mēroga uzdevumiem un deleģēt smalkākas detaļas citiem. Savukārt likumdevēja vai tiesneša domāšanas stilu pārstāvji arī var dot priekšroku lokāliem jautājumiem. Runājot par profesijām, zinātnē pētnieki var ģenerēt idejas eksperimentiem bez skaidras izpratnes par plašāku kontekstu vai arī koncentrēties uz šaurāku pētāmā fenomena atspoguļojumu. Cilvēki ar ļoti izteiktu lokālista vai globālista domāšanas stilu var aizrauties un pazaudēt skatījumu vai nu uz pašu “lielo” problēmu, vai tās detaļām.

Sfēra attiecas uz to, cik neatkarīga vai iekļaujoša ir domāšanas vide.

Cilvēkiem, kuri dod priekšroku **internālajam** jeb iekšēji vērstam problēmu risināšanas stilam, rūp viņu prāta iekšējās norises. Internālā stila pārstāvji parasti ir introverti, savrupi, pat noslēgti, orientēti uz uzdevumu izpildi, sociāli distancēti un mazāk jūtīgi pret citiem nekā tie, kuri dod priekšroku ārējam problēmu risināšanas stilam. Internālā stila pārstāvji dod priekšroku darbam vienatnē, viņi labprātāk idejām izmanto savu intelektu, distancējoties no citiem cilvēkiem. Šajā ziņā var rasties pārpratumi attiecībā uz bērniem, jo tiek nospriests, ka bērnam trūkst sociālā intelekta, lai gan patiesībā bērna domāšanas stils ir internāls, un viņš labāk spēj mācīties vienatnē. Iekšējo problēmu jēdziens

attiecas uz tādiem uzdevumiem, kas saistīti ar sava intelekta patstāvīgu izmantošanu, neiesaistot citus. Piemēram, analītisku problēmu risināšana, kompozīcija, mākslas un amatniecības darbu veidošana vai darbs ar iekārtām. Šie uzdevumi ir vērsti tikai uz objektiem vai idejām, maz ņemot vērā sociālo mijiedarbību. Bieži vien izglītībā tiek uzdots jautājums - kā ir labāk? Vienas pareizas atbildes nav. Izglītībā mēdz pastāvēt viedoklis, ka labāka mācīšanās notiek mazajās grupās, kad cits no cita mācās, lai gan ne vienmēr tā ir, jo katram ir cits mentālās pārvaldības stils. Tas nenozīmē, ka internāliem bērniem nekad nevajadzētu strādāt grupās vai eksternāliem - vienatnē. Ir būtiski, ka bērni attīsta elastību pielāgoties situācijām, jo tas būs svarīgi visa mūža garumā. Tomēr arī skolotājiem jāspēj pielāgot uzdevumi - reizēm vienatnē, reizēm grupā. Ja visu laiku tiks doti uzdevumi, ko jāpilda pēc vieniem un tiem pašiem nosacījumiem (grupā vai vienatnē), tad viena daļa vienmēr būs ieguvēji, savukārt cita - vienmēr zaudētāji, kuri uztvers to kā sodu un ciešanas.

Cilvēki, kas izvēlas **eksternālu** jeb ārēji vērstu domāšanas stilu, parasti ir ekstraverti, sabiedriski, orientēti uz cilvēkiem, iejūtīgi un starppersonu saskarsmē izveicīgi. Bieži vien jūtīgi sociālās situācijās un ļoti labi apzinās ar apkārtējiem notiekošo. Viņiem patīk sastrādāties ar citiem, cik vien iespējams. Tāpat viņi aktīvi meklē problēmas, kas saistītas ar spēju mijiedarboties ar citiem vai risināt citu cilvēku problēmas. Lai risinātu eksternālas problēmas, cilvēkam ir jālieto intelekts ārējās pasaules kontekstā, kas ietver gan citus cilvēkus, gan viņu pašu. Šāda veida problēmas parasti ir saistītas ar mijiedarbību ar citiem cilvēkiem un prasa sadarbību, lai rastu risinājumu. Ārējo problēmu risināšanas piemēri ir padoto pārraudzība darbavietā, sadarbība ar vadītājiem vai kolēģiem, draudzības uzturēšana un intīmu attiecību veidošana.

Orientācija attiecas uz to, vai domāšana sliecas būt vairāk tradicionāla, vai inovatīvi orientēta. Lai gan minētie vārdi "liberāls" un "konservatīvs" var radīt asociācijas ar politisko nostāju, taču šajā gadījumā tam nav nekādas politiskas konotācijas.

Cilvēkiem ar **liberālo** domāšanas stilu patīk sniegties aiz pastāvošās iekārtas un procesiem, lai radītu lielas pārmaiņas. Viņiem patīk risināt problēmas, kas ir kaut kādā mērā neskaidras. Liberālajam stilam raksturīga tieksme apstrīdēt vispārpieņemtos noteikumus, veicināt pārmaiņas un pieņemt nenoteiktību. Šī stila pārstāvjus piesaista jauninājumi un aizrautība, tāpat viņi kopumā ātri kļūst garlaikoti. Liberāls domāšanas stils nenozīmē politiski liberālu attieksmi. Arī politiski konservatīvam cilvēkam var būt liberāls stils veidā, kādā viņš cenšas ieviest savas politiskās partijas darba kārtību jaunā, visaptverošā veidā.

Cilvēkiem ar **konservatīvo** domāšanas stilu patīk sekot jau pastāvošiem noteikumiem un procedūrām, līdz minimumam samazināt pārmaiņas. Viņiem patīk iespēju robežās izvairīties no neskaidrām situācijām, ikdienā un profesionālajā dzīvē dodot priekšroku pazīstamajam un zināmajam. Vislaimīgākie šie cilvēki ir tad, kad atrodas strukturētā un relatīvi prognozējamā vidē. Ja šāda struktūra neeksistē, viņi cenšas tādu radīt. Ir būtiski nošķirt stilistiskās preferences un politiskos uzskatus, jo tie ne vienmēr ir saistīti - ja cilvēks ir ar konservatīvu domāšanu, tas nenozīmē, ka šī domāšana ir politiski konservatīva.

Li-Fanga Žanga (*Li-Fang Zhang*), kura strādājusi ciešā sadarbībā ar R. Šternbergu, ir veikusi virkni pētījumu par kognitīvajiem stiliem (*Zhang, 2002; Sternberg & Zhang, 2006; Sternberg & Zhang, 2009*) un kopā ar R. Šternbergu ir definējusi domāšanas stilu tipus, kas kombinējas no dažādām dimensijām. Lai gan sākotnēji ideja par 13 domāšanas stiliem ietvēra faktu, ka šie stili eksistē paši par sevi, neatkarīgi un bez kāda vienojoša raksturojoša kopsaucēja, tomēr laika gaitā pierādījies, ka kopsaucējs starp dažādu stilu kombinācijām tomēr ir atrodams (*Zhang, 2002*). R. Šternbergs un L. F. Žanga esošos 13 domāšanas stilus ir klasificējuši trīs domāšanas stilu tipos, pamatojoties uz empīriskiem datiem un konceptuāliem argumentiem (*Sternberg & Zhang, 2009; Zhang, 2002*).

Pirmajam domāšanas stilu tipam pieder likumdevēja, tiesātāja, valdnieka, globālais un liberālais domāšanas stils. Visiem minētajiem stiliem raksturīga tendence būt radošākiem un inovatīvākiem, šiem indivīdiem patīk biežāk risināt tādus uzdevumus, kas prasa izziņā lietot kompleksus domāšanas procesus, patīk iedziļināties, iegrimt darbībā. Otrajam domāšanas stilu tipam pieder izpildītāja, lokālais, strukturētāja un konservatīvais domāšanas stils. Šis tips dod priekšroku normām, regulām, noteikumiem, vienkāršībai informācijas apstrādē, izvēloties pārlietu nenoslogot izziņas procesus kopumā (*Zhang, 2002*). Atlikušie domāšanas stili - anarhista, oligarha, internālais un eksternālais - sākotnēji tika uzskatīti kā neitrāli un neatkarīgi, taču laika gaitā tika noskaidrots, ka tie veido trešo domāšanas stilu (*Zhang, 2003*). Šim stilam raksturīga atkarība no konkrētās darbības un spēja inkorporēt stilus no pirmā un otrā tipa. Piemēram, neatkarīgi no tā, vai cilvēks labprātāk darbojas grupā (eksternālais), vai vienatnē (internālais), šo stilu pārstāvji uzdevumus var veikt gan hierarhiskā un prioritārā manierē (strukturētājs), gan koncentrējoties uz vienu uzdevumu un pārejot pie nākamā tikai pēc pirmā izpildes (valdnieks) (*Sternberg & Zhang, 2006*).

Domāšanas stilu saderības ar apkārtējo vidi nosaka, cik labi vai slikti mums veiksies skolā, darbā utt. Šī preference ir svarīgāka par pašām spējām. Tātad jautājums ir nevis, ko mēs protam darīt, bet - ko mēs labprātāk izvēlamies darīt. Veids, kā cilvēks mācās izpaust savu domāšanas stilu, ir atkarīgs no vides - vai nu cilvēki apkārtējā vidē (skolotāji, darba devēji utt.) atbalsta noteiktu domāšanas veidu, vai tieši pretēji - to nosoda. Nereti skolās labākas sekmes gūst tie bērni, kuri iemācās "spēlēt pēc noteikumiem", savukārt pārējie attiecīgi tiek uztverti kā neērti, apgrūtināši, reizēm par viņiem saka, ka viņiem ir uzvedības problēmas vai vēlme izrādīties. Laika gaitā bērni sāk pildīt šo lomu, kas viņiem ir tikusi sugestēta. Daži skolotāji šos bērnus necieš, citi pacieš, bet vēl citi - viņus apbalvo, jo viņi izaicina pastāvošos pieņēmumus klasē, kas "labi uzvedas". Tās klases, kas "labi uzvedas", ir viegli mācīt neatkarīgi no tā, vai bērns kaut ko iemācās, vai nē. Līdzīgi ir arī darba dzīvē. Ir darbinieki, kuri jauc ierasto kārtību un to apšaubā. Tā vietā, lai viņi tiktu uztverti kā radoši, viņi tiek apzīmēti kā "traucējoši".

1. Skolas un citas vides (mājsaimniecības, uzņēmumi, kultūras) par vērtību un "labu esam" atzīst noteiktus domāšanas stilus, salīdzinot ar citiem domāšanas stiliem.
2. Cilvēki, kuru domāšanas veids neatbilst tam, ko šīs vides vēlas, parasti tiek sodīti.

Var gadīties, ka stils nesakrīt ar spējām, piemēram, cilvēks var vēlēties kļūt par ārstu, bet nespēj paciest asinis. Cilvēki, kuriem patīk radīt, bet radītais produkts nav sevišķi labs vai vajadzīgs. R. Šternbergs apraksta piemēru par Mēriju - meiteni, kura ar entuziasmu vēlējās veikt pētījumus psiholoģijā un izglītībā, viņai patika radoši darboties, taču pietrūka radošuma prasmes. Radošums ir modificējams un uzlabojams, bet Mērijai pie tā vēl bija daudz jāstrādā. Un viņa izvēlējās citu karjeras ceļu - kļuva par maza uzņēmuma īpašnieci. Citi šajā izvēlē saskatīja izgāšanos, jo Mērijai neguva panākumus akadēmiskajā vidē, bet R. Šternbergs to nosauca par veiksmi, jo Mērija atrada to, kas labāk atbilst viņas domāšanas stilam. Var būt arī otrādi. Piemēram, Danam bija augsts radošais potenciāls un augstas ekspektācijas akadēmiskajā vidē, viņam bija daudz labu ideju, taču Danam nepatika riski, ko parasti uzņemas radoši cilvēki. Dans jutās labāk situācijā, kad kāds cits formulēja problēmu, un tad viņš varēja to risināt. Dans kļuva par konsultantu, kas palīdzēja uzņēmumiem pārvarēt problēmas. Cilvēkiem ir jāsamierinās un jāatrod kompromiss starp to, kas viņi ir, un to, kas viņi vēlas būt. Tas ir nobriešanas procesa posms. Domāšanas stilam un spējām jāsakrīt arī ar mūsu dzīves izvēlēm, ja

vēlamies būs laimīgi. Daudzi cilvēki kļūst par advokātiem, taču liela daļa no viņiem ir nelaimīgi. Viņu sākotnējais motīvs bija saistīts ar naudas pelnīšanu, taču rezultātā cilvēki visu dzīvi pavada, esot nelaimīgi savā profesijā. Nauda, kas viņiem ļāva dzīvot pilnvērtīgi, bija iesprotojusi viņus karjerā, kas patiesībā viņus neinteresē. Nauda ir vajadzīga, lai uzturētu savu ierasto dzīvesstilu, un neviens nav gatavs mainīt esošo situāciju pret citu darbu un ienākumu samazināšanos. Daudzi cilvēki izvēlas noteiktu profesiju, jo tā grib vecāki, sabiedrība un, visticamāk, viņi labi darīs to, ko izvēlējas, taču viņi nebūs izcili un arī ne visai laimīgi.

Ikvienam cilvēkam nepiemīt tikai viens stils, bet gan stilu profils. Cilvēki savās spējās var neatšķirties cits no cita, bet viņiem var būt dažādi stili. Stili ir izmērāmi, tie ir apgūstami, taču tas prasa laiku un dažādu mācīšanas un mācīšanās paņēmienu izmantošanu. Ja vēlamies, lai cilvēki mācās radošumu, tad viņiem ir jāuzdod ar radošumu saistīti uzdevumi. Stili, kas vienā situācijā ir nozīmīgi, savu nozīmi laika gaitā var zaudēt. Kā arī stili, kas ir piemēroti vienā darba vidē, var nebūt piemēroti citā. Karjerā - stili, kas nepieciešami, lai mēs būtu veiksmīgi katrā karjeras brīdī, mainās līdz ar karjeras pagriezienu punktiem. Stili paši par sevi nav ne labi, ne slikti, jautājums ir par to saderību ar vides prasībām un cilvēka spējām.

Izmantotās literatūras un informatīvo avotu saraksts

1. Berding, F., Masemann, M., Rebmann, K., & Paechter, M. (2016). Perspectives on the Validity of the Thinking Styles Inventories. *World Journal of Education*, 6 (6), 69–82.
2. Messick, S. (1984). The nature of cognitive styles: problems and promises in educational research. *Educational Psychologist*, 19, 59–74.
3. Romera, D. D. (2018). Sternberg-Wagner thinking styles: a research tool in social science didactics. *Journal of Technology and Science Education*, 8, 398–407.
4. Sternberg, R. J. (1997). Thinking Styles. *Cambridge University Press*.
5. Sternberg, R. J., & Zhang L.-F. (2006). The Nature of Intellectual Styles. *Lawrence Erlbaum Associates, Inc.*
6. Sternberg, R. J., & Zhang, L.-F. (2009). Perspectives on the Nature of Intellectual Styles. *Springer Publishing Company*.
7. Sternberg, R. J., Wagner, R. K., & Zhang, L. F. (2007). Thinking Styles Inventory - Revised II. Unpublished test, Tufts University.
8. Zhang, L.-F. (2002). Thinking Styles and Modes of Thinking: Implications for Education and Research. *The Journal of psychology*. 136, 245–61.
9. Zhang, L.-F. (2003). Contributions of thinking styles to critical thinking dispositions. *The Journal of Psychology*, 137 (6), 517–544.

DOMĀŠANAS STILU APTAUJAS STANDARTIZĀCIJA LATVIEŠU VALODĀ

Domāšanas stilu aptauja (*Thinking Styles Inventory - Revised II*) tika izstrādāta 2007. gadā (*Sternberg, Wagner & Zhang, 2007*). Aptauja ietver 65 apgalvojumus, kas sakārtoti 13 skalās, kas savukārt veido piecas lielas kognitīvo stilu dimensijas (faktoros). Katrā skalā ir pieci apgalvojumi, kas jānovērtē 7 punktu Likerta skalā, kur “1” apzīmē ir “apgalvojums neatspoguļo manu ierasto pieeju veicamajiem darbiem”, “7” – “apgalvojums pilnībā atspoguļo manu ierasto pieeju veicamajiem darbiem”. Aptauju var lietot gan pētniecībā, gan individuālajā psiholoģiskajā izpētē, lai noteiktu katra indivīda kognitīvos stilus, ko veido šo 13 stilu kombinācijas. Lai uzzinātu rezultātu individuālajā izpētē, katras skalas ietvaros tiek saskaitīti iegūtie punkti (skalā ir pieci apgalvojumi, tātad katrā skalā minimālais iegūstamo punktu skaits ir 5, maksimālais – 35), pēc tam iegūtais punktu skaits jāizdala ar apgalvojumu skaitu, tādējādi iegūstot vidējo aritmētisko rādītāju. Šis rādītājs pēc tam tiek pielīdzināts vienam no sešiem līmeņiem katram stilam atsevišķi, variējot “ļoti zems”, “zems”, “vidēji zems”, “vidēji augsts”, “augsts”, “ļoti augsts”. Saņemot rezultātu “ļoti zems”, “zems” un “vidēji zems”, tiek noteikts, ka indivīdam nav raksturīgs konkrētais domāšanas stils, rezultāts “vidēji augsts” liecina, ka piemīt vismaz dažas konkrētā domāšanas stila pazīmes, rezultāts “augsts” liecina, ka piemīt vairākas konkrētā domāšanas stila pazīmes, rezultāts “ļoti augsts” liecina, ka piemīt visas vai gandrīz visas konkrētā domāšanas stila pazīmes. Aptaujas skalu raksturojumi ir doti saskaņā ar literatūras analīzē raksturotajiem 13 domāšanas stiliem. Ņemot vērā to, ka visi 13 stili ir sakārtoti piecās dimensijās (faktoros), var būt situācija, ka viena faktora ietvaros indivīdam ir vairāki stili, kas uzrāda paaugstinātus rādītājus. Aptaujas adaptēšanai un standartizēšanai tika saņemta R. Šternberga rakstiska atļauja.

Izlase

Ņemot vērā kopējo pētījuma mērķi – iegūt informāciju par jauniešu interneta lietošanas un mācīšanās paradumu saistību ar domāšanas stiliem, kā arī domāšanas stilu aptaujas adaptāciju un standartizāciju, aptaujai tika veidota reprezentatīva jauniešu izlase vecumā no 16 līdz 25 gadiem. Aptauja tika veikta Latvijas augstskolās (augstākās izglītības iestādēs; AII) visos studiju līmeņos un vispārējās vidējās izglītības iestādēs, kā arī vidējās profesionālās izglītības iestādēs. Realizētās izlases apjoms (pēc datu tīrīšanas) ietver 2912 respondentus, no kuriem 1886 ir studējošie un 1026 skolēni. Ņemot vērā to, ka studējošo grupā daļa respondentu bija vecāki par 25 gadiem, tālākajos aprēķinos izmantoto gadījumu skaits $n = 2169$. Vidējais respondentu vecums šajā izlasē – 19,91 gads, no tiem 753 vīrieši, 1416 sievietes.

Procedūra

Tulkošana

Sākotnēji aptaujas apgalvojumi tika iztulkoti no angļu valodas latviešu valodā, ko veica trīs dažādi eksperti, kuriem bija piemērotas zināšanas angļu valodā un psiholoģijas terminoloģijā. Pēc tam tika organizēta kopēja sanāksme, kurā eksperti vienojās par piemērotāko apgalvojumu tulkojuma versiju. Pēc tam katrs apgalvojums latviešu valodā atkal tika tulkots angļu valodā, lai varētu noteikt saderību. Arī to izvērtēja projektā iesaistītie eksperti, un tika veiktas korekcijas apgalvojumu tulkojumam latviešu valodā.

Pilotpētījums. Adaptācijas pirmais un otrais posms

Pēc tam tika īstenots pilotaptauja pirmais posms, kurā aptauja drukātā formātā tika iedota aizpildei 30 indivīdiem vecumā no 16 līdz 25 gadiem, kuriem tika lūgts novērtēt apgalvojumus un sniegt komentārus par apgalvojumu skaidrību. Pēc šīs procedūras aptaujas apgalvojumiem tika veikta fināla korekcija. Aptaujas tulkošanā un apgalvojumu interpretēšanā tika ievēroti vieglās valodas principi. Ņemot vērā to, ka oriģinālaptauja apgalvojumi ir britu angļu valodā, kurā novērojami daudz frazeoloģismi, tad būtiskāk ir tos atveidot latviešu valodā, saglabājot pamatdomu, nevis ievērot burtisku tulkojumu.

Pilotpētījuma otrajā posmā tika iegūti sešu izglītības iestāžu dati, kas deva informētu piekrišanu. To vidū bija četras vispārizglītojošās izglītības iestādes, viena vidējās profesionālās izglītības iestāde ($n = 85$) un viena augstākās izglītības iestāde ($n = 50$). Respondenti aptauju aizpildīja piecās grupās (trīs skolēnu un divas studējošo grupas). Aptauja tika īstenota drukātā (papīra) formātā. Pēc aptaujas izpildes respondentiem tika lūgts sniegt komentārus par to. Pēc komentāru apspriešanas un nelielu korekciju veikšanas aptauja tika pārcelta tiešsaistes režīmā un izsūtīta respondentiem standartizācijai.

Standartizācija

Tika ievākti dati no reprezentatīvas izlases, pārbaudīta iegūto rezultātu iekšējā saskaņotība, diskriminācijas indeksi, veikta faktoranalīze un aprēķinātas normas. Sākotnēji tika aprēķināta skalu iekšējā saskaņotība, izmantojot Kronbaha alfa koeficientu, aprēķinos saglabājot aptaujas oriģinālo skalu struktūru.

2. tabula

Domāšanas stilu aptaujas ticamības rādītāji, izmantojot Kronbaha alfa koeficientu

Domāšanas stilu skala	Apgalvojumu skaits	α	Domāšanas stilu skala	Apgalvojumu skaits	α
Likumdevējs	5	0,804	Globālais	5	0,523
Izpildītājs	5	0,751	Lokālais	5	0,718
Tiesātājs	5	0,742	Internālais	5	0,758
Strukturētājs	5	0,748	Eksternālais	5	0,812
Valdnieks	5	0,691	Konservatīvais	5	0,776
Oligarhs	5	0,715	Liberālais	5	0,848
Anarhists	5	0,654	Kopā	65	0,727

Rezultāti liecina, ka kopējā alfa vērtība ir laba ($\alpha = 0,727$), kas tiek uzskatīts par pieņemamu, kā arī 12 skalu rādītāji variē 0,654–0,848 robežās, kas liecina, ka šajās skalās alfa variē no pieņemamas līdz ļoti labai. Skala “Globālais” ir ar viszemāko rādītāju ($\alpha = 0,523$) – zem 0,6, kas nozīmē, ka šo skalu vajadzēja pārskatīt, tādēļ tālāk tika aprēķināti skalu diskriminācijas indeksi, lai noteiktu problemātiskos apgalvojumus. Turpmāk tiks atspoguļoti būtiskākie diskriminācijas indeksi, t.i., skalai “Globālais”.

3. tabula

Domāšanas stilu aptaujas diskriminācijas indeksa rādītāji skalai “Globālais”

Domāšanas stilu skala	Apgalvojums	DI
Globālais	Es mēdzu pievērst maz uzmanības detaļām .	0,110
	Mani vairāk interesē kopējais rezultāts, nevis izpildāmā uzdevuma detaļas.	0,368
	Es bieži uzsveru jautājuma galveno aspektu vai projekta kopējo ietekmi.	0,277
	Man patīk strādāt ar projektiem, kuros tiek risināti vispārīgi jautājumi, nevis sīkumi.	0,416
	Runājot vai pierakstot idejas, man patīk parādīt savu ideju apjomu un kontekstu, tas ir, kopainu.	0,304

Skalu diskriminācijas indeksiem jāiekļaujas 0,2–0,8 robežās, un pēc rezultātiem redzams, ka apgalvojums “Es mēdzu pievērst maz uzmanības detaļām” nesasniedz indeksa zemāko robežu, tādējādi apgalvojums pazemina kopējo skolas ticamību. Tas nozīmē, ka apgalvojums formulēts tā, ka respondentiem ir tendence tam nepiekrīst. Iespējams, tas rodas tādēļ, ka, lasot apgalvojumu, tiek palaists garām vārds “maz”. Ņemot vērā aptaujas specifisko uzbūvi, kas nosaka, ka katrā skalā jābūt pieciem apgalvojumiem, šo apgalvojumu no tālākās apstrādes izslēgt nav iespējams, lai paaugstinātu skolas zinātnisko stiprumu. Tādēļ apgalvojums tika modificēts uz “Es nepievēršu lielu uzmanību detaļām”.

Ņemot vērā iepriekš minētos rezultātus, tika nolemts saglabāt oriģinālaptaujas apgalvojumu un skalu struktūras, kas tiks aplūkota tālāk.

4. tabula

Domāšanas stilu aptaujas apgalvojumi domāšanas funkciju skalām

Domāšanas stilu skala	Apgalvojums
Likumdevējs	Man patīk problēmas, kuru atrisināšanai es varu izmēģināt savu pieeju.
	Saskaroties ar risināmu problēmu, es izmantoju savas idejas un stratēģijas, lai to atrisinātu.
	Man patīk eksperimentēt ar savām idejām un redzēt, līdz kam tās nonāk.
	Strādājot ar kādu uzdevumu, man patīk to iesākt ar savām idejām.
	Man patīk situācijas, kurās es varu lietot savas idejas un darbības veidus.
Izpildītājs	Risinot problēmu vai veicot kādu uzdevumu, man patīk ievērot konkrētus noteikumus vai norādījumus.
	Man patīk nodarboties ar uzdevumiem, ko varu paveikt, sekojot norādījumiem.
	Man ir svarīgi, lai projektam ir skaidra struktūra, noteikts plāns un mērķis.
	Man patīk izdomāt problēmas risinājumu, ievērojot konkrētus noteikumus.
	Lai atrisinātu jebkuru problēmu, es rūpīgi piemeklēju pareizo metodi.
Tiesātājs	Man patīk projekti, kuros varu izpētīt un salīdzināt dažādus uzskatus vai idejas.
	Man patīk veikt darbu, kas ietver analīzi, vērtēšanu vai salīdzināšanu.
	Man patīk pārbaudīt un izvērtēt pretējus uzskatus vai pretrunīgas idejas.
	Man patīk situācijas, kurās es varu salīdzināt un izvērtēt dažādus darbības veidus.
	Es dodu priekšroku uzdevumiem vai problēmām, kurās varu novērtēt citu izstrādātos projektus vai risinājumus.

Domāšanas stilu faktorā “Funkcijas” ietilpst trīs skalas: “Likumdevējs”, “Izpildītājs” un “Tiesātājs”, katra skala ietver piecus apgalvojumu. “Likumdevējs” gūst gandarījumu no uzdevumiem, kas prasa radošu pieeju, ļaujot iztēloties un īstenot jaunas perspektīvas. “Izpildītājs” galvenokārt koncentrējas uz uzdevumu izpildi, stingri ievērojot noteiktās vadlīnijas. Visbeidzot, “Tiesātājs” pievērš uzmanību citu cilvēku un viņu rezultātu novērtējumam.

5. tabula

Domāšanas stilu aptaujas apgalvojumi domāšanas formu skalām

Domāšanas stilu skala	Apgalvojums
Strukturētājs	Ja ir daudz darāmā, man ir skaidrs, kādā secībā veikt uzdevumus.
	Man patīk noteikt darāmo darbu prioritātes, pirms es sāku tos veikt.
	Risinot sarežģījumus, man ir laba izpratne par to, cik svarīgs ir katrs no tiem un kādā secībā tos risināt.
	Sākot kaut ko darīt, man patīk izveidot veicamo darbu sarakstu un sakārtot tos pēc svarīguma.
	Strādājot ar uzdevumu, es izprotu, kā tā daļas ir saistītas ar uzdevuma vispārējo mērķi.
Valdnieks	Man patīk koncentrēties uz vienu uzdevumu vienlaikus.
	Man ir raksturīgi pievērst visu uzmanību tikai kaut kam vienam.
	Man ir jāpabeidz viens projekts, pirms iesākt citu.
	Ja ir jādara vairāki svarīgi darbi, es koncentrējos uz vienu, kas man ir vissvarīgākais, un pārējos atstāju novārtā.
	Izsakot idejas, es labprātāk koncentrējos uz vienu ideju, nevis vairākām vienlaikus.
Oligarhs	Ja jādara vairāki svarīgi darbi, es izvēlos tos, kuri ir vissvarīgākie maniem draugiem un kolēģiem.
	Sākot darba vai projekta īstenošanu, es koncentrējos uz tām daļām, kas visvairāk attiecas uz manu vienaudžu grupu.
	Diskutējot vai aprakstot kādu tēmu, es ņemu vērā vienaudžu vai kolēģu atzītus uzskatus.
	Es dodu priekšroku darbam pie projekta vai uzdevuma, kas ir atzinīgi novērtēts un pieņemams maniem vienaudžiem.
	Ja ir veicami vairāki svarīgi darbi, es izdaru tos, kuri ir vissvarīgākie man un maniem kolēģiem.
Anarhists	Es pievērsu vienlīdz daudz uzmanības visiem uzdevumiem, kuros esmu iesaistīts.
	Strādājot ar projektu, es parasti veicu visdažādākos uzdevumus neatkarīgi no to svarīguma pakāpes projektā.
	Es viegli pārslēdzos no viena uzdevuma pie cita, jo visi uzdevumi man šķiet vienlīdz svarīgi.
	Es mēdzu risināt vairākas problēmas vienlaikus, jo bieži vien tās ir vienlīdz steidzamas.
	Es bieži pamanu, ka tad, kad nodarbojos ar vienas problēmas risināšanu, parādās cita, kas ir tikpat svarīga.

Domāšanas stilu faktorā “Formas” ietilpst četras skales: “Strukturētājs”, “Valdnieks”, “Oligarhs” un “Anarhists”, katra skala ietver piecus apgalvojumus. “Strukturētājs” dod priekšroku fokusam uz vienu uzdevumu, veltot tam visu savu laiku un resursus, “Valdnieks” sadala uzdevumus un savu uzmanību tiem prioritārā secībā, “Oligarhi” strādā pie vairākiem mērķiem un uzdevumiem, cenšoties katram veltīt vienādu uzmanības apjomu, bez skaidrām prioritātēm, “Anarhists” izbauda nestrukturētus uzdevumus.

6. tabula

Domāšanas stilu aptaujas apgalvojumi domāšanas līmeņu skalām

Domāšanas stilu skala	Apgalvojums
Globālais	Pārrunājot vai pierakstot idejas, man patīk atspoguļot savu domu vērienu, būtību un kopskatu.
	Man ir tendence uzsvērt problēmas vai uzdevuma galvenos aspektus un koncentrēties uz iznākumu.
	Es nepievēršu lielu uzmanību detaļām.
	Mani vairāk interesē kopējais rezultāts, nevis izpildāmā uzdevuma detaļas.
	Man patīk strādāt ar projektiem, kuros tiek risināti vispārīgi jautājumi, nevis sīkumi.
Lokālais	Man patīk risināt problēmas, kurās jāpievērš uzmanība detaļām.
	Es labprātāk strādāju ar uzdevumiem, kas man ļauj iedziļināties detaļās.
	Apspriežot vai aprakstot kādu tēmu, domāju, ka detaļas un fakti ir svarīgāki par kopējo ainu.
	Es vairāk uzmanības pievēršu uzdevuma atsevišķām daļām, nevis tā galarezultātam vai nozīmīgumam.
	Es labprātāk risinu problēmas, kas prasa pievērst uzmanību daudzām detaļām.

Domāšanas stilu faktorā “Līmenis” ietilpst divas skales – “Globālais” un “Lokālais”, katra skala ietver piecus apgalvojumus. “Lokālais” dod priekšroku uz detaļām orientētiem uzdevumiem, savukārt “Globālais” labprātāk cenšas saskatīt kopsakarības un konkrētā uzdevuma vispārējo perspektīvu.

7. tabula

Domāšanas stilu aptaujas apgalvojumi domāšanas sfēru skalām

Domāšanas stilu skala	Apgalvojums
Internālais	Risinot uzdevumu vai problēmu, man patīk strādāt vienatnē.
	Man patīk projekti, ko es varu paveikt patstāvīgi.
	Man patīk kontrolēt visus projekta posmus, neprasot padomu citiem.
	Es dodu priekšroku situācijām, kurās varu īstenot savas idejas, nepaļaujoties uz citiem.
	Mēģinot pieņemt lēmumu, es paļaujos uz savu spriedumu par situāciju.
Eksternālais	Man patīk situācijas, kurās es sadarbojos ar citiem un visi strādā kopā.
	Man patīk iesaistīties aktivitātēs, kurās varu sadarboties ar citiem kā daļa no komandas.
	Sākot kādu uzdevumu, man patīk apspriest idejas ar draugiem vai vienaudžiem.
	Strādājot ar kādu projektu, man patīk apmainīties ar idejām un saņemt citu cilvēku ieteikumus.
	Diskusijās vai rakstu darbos man patīk apvienot savas idejas ar citu idejām.

Domāšanas stilu faktorā “Sfēra” ietilpst divas skalas - “Internālais” un “Eksternālais”, katra skala ietver piecus apgalvojumus. “Internālais” dod priekšroku darboties vienatnē, neatkarīgi no citiem, savukārt “Eksternālais” labprātāk darbojas komandā.

8. tabula

Domāšanas stilu aptaujas apgalvojumi domāšanas orientāciju skalām

Domāšanas stilu skala	Apgalvojums
Konservatīvais	Es ievēroju vispārpieņemtos noteikumus vai rīcības veidus, kad veicu kādas darbības.
	Man patīk problēmas un uzdevumi, kuru risināšanā ir jāievēro stingri noteikumi.
	Man patīk situācijas, kurās varu ievērot noteiktu kārtību.
	Saskaroties ar problēmu, man patīk to risināt ierastā veidā.
	Kad esmu par kaut ko atbildīgs, man patīk lietot jau agrāk izmantotas metodes un idejas.
Liberālais	Man patīk rīkoties jaunā veidā, ko citi iepriekš nav lietojuši.
	Man patīk risināt senas, neatrisinātas problēmas un atrast jaunus veidus, kā tās atrisināt.
	Man patīk mainīt ierasto kārtību, lai uzlabotu uzdevumu izpildes gaitu.
	Saskaroties ar problēmu, es izvēlos izmēģināt jaunas stratēģijas vai metodes, lai to atrisinātu.
	Man patīk apstrīdēt novecojušas idejas vai darbības veidus un meklēt labākus.

Domāšanas stilu faktorā “Orientācija” ietilpst divas skalas - “Konservatīvais” un “Liberālais”, katra skala ietver piecus apgalvojumus. “Konservatīvais” dod priekšroku labi zināmajam, ierastam, savukārt “Liberālais” labprātāk izzina jaunus, nebijušus darbības veidus.

Tālāk tika pārbaudīta domāšanas stilu aptaujas latviešu valodas versijas faktoru struktūra un tās atbilstība oriģinālaptaujas faktoru struktūrai. Ņemot vērā to, ka oriģinālās aptaujas apgalvojumu iekšējā saskaņotība skalu līmenī uzrādīja labus rādītājus, tiek saglabāta oriģinālā skalu struktūra, un faktoranalīze tiek veikta, lai noteiktu skalu piederību domāšanas stilu dimensijām.

9. tabula

Domāšanas stilu aptaujas latviešu valodas versijas faktoru struktūra un tās saderība ar oriģinālaptaujas faktoru struktūru

Oriģinālās aptaujas dimensija	Domāšanas stilu skala	Faktors		
		1	2	3
Orientācija	Liberālais	0,868		
Funkcija	Likumdevējs	0,842		
Funkcija	Tiesātājs	0,779		
Forma	Anarhists	0,632		
Līmenis	Globālais	0,574		
Orientācija	Konservatīvais		0,891	
Funkcija	Izpildītājs		0,842	
Forma	Valdnieks		0,595	
Forma	Strukturētājs		0,450	
Līmenis	Lokālais		0,369	
Forma	Oligarhs			0,492
Sfēra	Eksternālais			0,763
Sfēra	Internālais			-0,707

Kopumā oriģinālajā aptaujā ir piecas dimensijas, taču, veicot faktoru rotāciju aptaujas latviešu valodas versijai, izveidojās trīs faktori. Šos rezultātus labāk spēj izskaidrot izceltie trīs domāšanas stilu tipi (*Zhang, 2002; Zhang, 2003; Sternberg & Zhang, 2006*), tādēļ turpmāk rezultāti tiks analizēti no šo trīs domāšanas tipu perspektīvas un to raksturojumiem.

Pirmajā faktorā ietilpst piecas skalas - viena oriģinālfaktora "Līmenis" skala (Globālais), viena faktora "Forma" skala (Anarhists), viena oriģinālfaktora "Orientācija" skala (Liberālais), divas oriģinālfaktora "Funkcija" skalas (Likumdevējs, Tiesātājs), nosakot to, ka šīs skalas veido vienu lielu dimensiju. Šie rezultāti gandrīz sakrīt ar pirmā domāšanas stila tipu, kurā arī ir piecas skalas, taču "Anarhista" vietā ir "Valdnieks". Abas šīs skalas pieder faktoram "Forma". Saskaņā ar L.-F. Žangas (2006) raksturojumu "Anarhists" pieder trešajam domāšanas tipam, kuri vairāk vadās pēc dotā uzdevuma. "Anarhists" sevī inkorporē daudzas un dažādas pieejas uzdevumiem, taču, aplūkojot "Anarhista" raksturojumu, šim stilam raksturīgs haotiskums un neordināra pieeja problēmām, uzdevumiem, kas ir neatņemama radoša procesa sastāvdaļa.

Otrajā faktorā ietilpst piecas skalas - viena oriģinālfaktora "Orientācija" skala (Konservatīvais), viena oriģinālfaktora "Funkcija" skala (Izpildītājs), divas oriģinālfaktora "Forma" skalas (Valdnieks, Strukturētājs) un viena oriģinālfaktora "Līmenis" skala (Lokālais). Šie rezultāti gandrīz sakrīt ar otrā domāšanas stila tipu, kurā ietilpst četras skalas, taču latviešu valodas versijai nāk klāt vēl piektā skala "Valdnieks". Šo domāšanas stila tipu raksturo patika un priekšroka iekļauties noteikumos, kā arī tendence uz vienkāršību informācijas apstrādē. Iespējams, tādēļ šajā tipā iekļaujas arī "Valdnieks", jo šim stilam raksturīga vēlme vispirms sakārtot veicamos darbus prioritārā secībā, izvērtējot pēc svarīguma kritērijiem, un plānot, cik daudz laika un resursus katrs no uzdevumiem aizņems (Romera, 2018).

Visbeidzot, trešajā faktorā ietilpst trīs skalas - viena oriģinālfaktora "Forma" skala (Oligarhs) un divas oriģinālfaktora "Sfēra" skalas (Eksternālais, Internālais). Arī šie rezultāti gandrīz sakrīt ar trešā domāšanas stila tipu, kurā ietilpst četras skalas - jau minētais trešais stils un "Anarhists", kas šajā pētījumā vairāk iederas pie pirmā domāšanas stila tipa. Kopumā trešo domāšanas stila tipu raksturo tas, ka atkarībā no darāmā šis tips ietver pazīmes no iepriekšējiem diviem domāšanas stilu tipiem, piemēram, neatkarīgi no tā, vai cilvēks labprātāk darbojas grupā (Eksternālais) vai vienatnē (Internālais), savus uzdevumus var veikt hierarhiskā, prioritārā manierē (Strukturētājs), vai, tikai koncentrējoties uz vienu uzdevumu, pāriet pie nākamā pēc pirmā uzdevuma izpildes (Valdnieks).

Visbeidzot, tika noteiktas normas 13 domāšanas stilu skalām. Normas tika noteiktas, aprēķinot percentiles, un tika noteiktas sešas līmeņu kategorijas atbilstoši oriģinālaptaujas rezultātu interpretācijai. Normas tiek noteiktas visai izlasei kopumā, tātad vecumposmā no 16 līdz 25 gadiem, t. i., jauniešiem, kuri pašreiz aktīvi mācās un studē.

DOMĀŠANAS STILU APTAUJA

Testa apgalvojumi attiecas uz dažādiem domāšanas stiliem, kas cilvēkiem piemīt un tiek izmantoti, risinot problēmas, veicot uzdevumus, īstenojot jebkāda veida projektus un pieņemot lēmumus. Uzmanīgi izlasi katru apgalvojumu un novērtē, cik lielā mērā tas atbilst tam, kā Tu rīkojies skolā, mājās vai darbā! Atzīmē 1, ja apgalvojums Tev nepavisam neatbilst - tas nozīmē, ka Tev nav raksturīgi rīkoties šādā veidā. Atzīmē 7, ja apgalvojums Tev pilnīgi atbilst - tas nozīmē, ka Tu gandrīz vienmēr rīkojies šādā veidā. Lai norādītu, ka apgalvojums Tev atbilst dažādās pakāpēs, izmanto starpvērtības.

1	2	3	4	5	6	7
Nepavisam neatbilst	Ne pārāk atbilst	Mazliet atbilst	Daļēji atbilst	Labi atbilst	Ļoti labi atbilst	Pilnīgi atbilst

Atceries, ka nav pareizu vai nepareizu atbilžu. Vienkārši izvēlies sev atbilstošāko atbildi skalā zem apgalvojuma. Testa izpildei nav laika ierobežojuma, tomēr centies neveltīt pārāk daudz laika vienam apgalvojumam.

Nr.	Apgalvojums	Nepavisam neatbilst	Ne pārāk atbilst	Mazliet atbilst	Daļēji atbilst	Labi atbilst	Ļoti labi atbilst	Pilnīgi atbilst
1	Es labprātāk risinu problēmas, kas prasa pievērst uzmanību daudzām detaļām.	1	2	3	4	5	6	7
2	Izsakot idejas, es labprātāk koncentrējos uz vienu ideju, nevis vairākām vienlaikus.	1	2	3	4	5	6	7
3	Sākot kādu uzdevumu, man patīk apspriest idejas ar draugiem vai vienaudžiem.	1	2	3	4	5	6	7
4	Man patīk noteikt darāmo darbu prioritātes, pirms es sāku tos veikt.	1	2	3	4	5	6	7
5	Saskaroties ar risināmu problēmu, es izmantoju savas idejas un stratēģijas, lai to atrisinātu.	1	2	3	4	5	6	7
6	Apspiežot vai aprakstot kādu tēmu, domāju, ka detaļas un fakti ir svarīgāki par kopējo ainu.	1	2	3	4	5	6	7
7	Es nepievēršu lielu uzmanību detaļām.	1	2	3	4	5	6	7
8	Man patīk izdomāt problēmas risinājumu, ievērojot konkrētus noteikumus.	1	2	3	4	5	6	7
9	Man patīk kontrolēt visus projekta posmus, neprasot padomu citiem.	1	2	3	4	5	6	7
10	Man patīk eksperimentēt ar savām idejām un redzēt, līdz kam tās nonāk.	1	2	3	4	5	6	7

Nr.	Apgalvojums	Nepavisam neatbilst	Ne pārāk atbilst	Mazliet atbilst	Daļēji atbilst	Labi atbilst	Ļoti labi atbilst	Pilnīgi atbilst
11	Lai atrisinātu jebkuru problēmu, es rūpīgi piemeklēju pareizo metodi.	1	2	3	4	5	6	7
12	Man patīk nodarboties ar uzdevumiem, ko varu paveikt, sekojot norādījumiem.	1	2	3	4	5	6	7
13	Es ievēroju vispārpieņemtus noteikumus vai rīcības veidus, kad veicu kādas darbības.	1	2	3	4	5	6	7
14	Man patīk problēmas, kuru atrisināšanai es varu izmēģināt savu pieeju.	1	2	3	4	5	6	7
15	Mēģinot pieņemt lēmumu, es paļaujos uz savu spriedumu par situāciju.	1	2	3	4	5	6	7
16	Es viegli pārslēdzos no viena uzdevuma pie cita, jo visi uzdevumi man šķiet vienlīdz svarīgi.	1	2	3	4	5	6	7
17	Diskusijās vai rakstu darbos man patīk apvienot savas idejas ar citu idejām.	1	2	3	4	5	6	7
18	Mani vairāk interesē kopējais rezultāts, nevis izpildāmā uzdevuma detaļas	1	2	3	4	5	6	7
19	Veicot uzdevumu, es izprotu, kā tā daļas ir saistītas ar uzdevuma vispārējo mērķi.	1	2	3	4	5	6	7
20	Man patīk situācijas, kurās es varu salīdzināt un izvērtēt dažādus darbības veidus.	1	2	3	4	5	6	7

Nr.	Apgalvojums	Nepavisam neatbilst	Ne pārāk atbilst	Mazliet atbilst	Daļēji atbilst	Labi atbilst	Ļoti labi atbilst	Pilnīgi atbilst
21	Strādājot ar projektu, es parasti veicu visdažādākos uzdevumus neatkarīgi no to svarīguma pakāpes projektam.	1	2	3	4	5	6	7
22	Kad esmu par kaut ko atbildīgs, man patīk lietot jau agrāk izmantotās metodes un idejas.	1	2	3	4	5	6	7
23	Man patīk pārbaudīt un izvērtēt pretējus uzskatus vai pretrunīgas idejas.	1	2	3	4	5	6	7
24	Es labprātāk veicu uzdevumus, kas man ļauj iedziļināties detaļās.	1	2	3	4	5	6	7
25	Risinot sarežģījumus, man ir laba izpratne par to, cik svarīgs ir katrs no tiem un kādā secībā tos risināt.	1	2	3	4	5	6	7
26	Man patīk situācijas, kurās varu ievērot noteiktu kārtību.	1	2	3	4	5	6	7
27	Diskutējot vai aprakstot kādu tēmu, es ņemu vērā vienaudžu vai kolēģu atzītus uzskatus.	1	2	3	4	5	6	7
28	Man patīk problēmas un uzdevumi, kuru risināšanā ir jāievēro stingri noteikumi.	1	2	3	4	5	6	7
29	Es dodu priekšroku darbam ar projektu vai uzdevumu, kas ir atzinīgi novērtēts un pieņemams maniem vienaudžiem.	1	2	3	4	5	6	7

Nr.	Apgalvojums	Nepavisam neatbilst	Ne pārāk atbilst	Mazliet atbilst	Daļēji atbilst	Labi atbilst	Ļoti labi atbilst	Pilnīgi atbilst
30	Ja ir veicami vairāki svarīgi darbi, es izdaru tos, kas ir vissvarīgākie man un maniem kolēģiem.	1	2	3	4	5	6	7
31	Man ir svarīgi, lai projektam ir skaidra struktūra, noteikts plāns un mērķis.	1	2	3	4	5	6	7
32	Veicot kādu uzdevumu, man patīk to iesākt ar savām idejām.	1	2	3	4	5	6	7
33	Ja ir daudz darāmā, man ir skaidrs, kādā secībā veikt uzdevumus.	1	2	3	4	5	6	7
34	Man patīk iesaistīties aktivitātēs, kurās varu sadarboties ar citiem kā daļa no komandas.	1	2	3	4	5	6	7
35	Es mēdzu risināt vairākas problēmas vienlaikus, jo bieži vien tās ir vienlīdz steidzamas.	1	2	3	4	5	6	7
36	Saskaroties ar problēmu, man patīk to risināt ierastā veidā.	1	2	3	4	5	6	7
37	Veicot uzdevumu vai risinot problēmu, man patīk strādāt vienatnē.	1	2	3	4	5	6	7
38	Man ir tendence uzsvērt problēmas vai uzdevuma galvenos aspektus un koncentrēties uz iznākumu.	1	2	3	4	5	6	7
39	Risinot problēmu vai veicot kādu uzdevumu, man patīk ievērot konkrētus noteikumus vai norādījumus.	1	2	3	4	5	6	7

Nr.	Apgalvojums	Nepavisam neatbilst	Ne pārāk atbilst	Mazliet atbilst	Daļēji atbilst	Labi atbilst	Ļoti labi atbilst	Pilnīgi atbilst
40	Es pievēršu vienlīdz daudz uzmanības visiem uzdevumiem, kuros esmu iesaistīts.	1	2	3	4	5	6	7
41	Strādājot ar kādu projektu, man patīk apmainīties ar idejām un saņemt citu cilvēku ieteikumus.	1	2	3	4	5	6	7
42	Man patīk projekti, kuros varu izpētīt un salīdzināt dažādus uzskatus vai idejas.	1	2	3	4	5	6	7
43	Man ir raksturīgi pievērst visu uzmanību tikai kaut kam vienam.	1	2	3	4	5	6	7
44	Man patīk risināt problēmas, kurās jāpievērš uzmanība detaļām.	1	2	3	4	5	6	7
45	Man patīk apstrīdēt novecojušas idejas vai darbības veidus un meklēt labākus.	1	2	3	4	5	6	7
46	Man patīk situācijas, kurās es sadarbojos ar citiem un visi strādā kopā.	1	2	3	4	5	6	7
47	Es bieži pamanu, ka tad, kad nodarbojos ar vienas problēmas risināšanu, parādās cita, kas ir tikpat svarīga.	1	2	3	4	5	6	7
48	Man patīk strādāt ar projektiem, kuros tiek risināti vispārīgi jautājumi, nevis sīkumi.	1	2	3	4	5	6	7
49	Man patīk situācijas, kurās es varu lietot savas idejas un darbības veidus.	1	2	3	4	5	6	7

Nr.	Apgalvojums	Nepavisam neatbilst	Ne pārāk atbilst	Mazliet atbilst	Daļēji atbilst	Labi atbilst	Ļoti labi atbilst	Pilnīgi atbilst
50	Ja ir jādara vairāki svarīgi darbi, es koncentrējos uz vienu, kas man ir vissvarīgākais, un pārējos atstāju novārtā.	1	2	3	4	5	6	7
51	Es dodu priekšroku uzdevumiem vai problēmām, kurās varu novērtēt citu izstrādātos projektus vai risinājumus.	1	2	3	4	5	6	7
52	Ja jādara vairāki svarīgi darbi, es izvēlos tos, kas ir vissvarīgākie maniem draugiem un kolēģiem.	1	2	3	4	5	6	7
53	Saskaroties ar problēmu, es izvēlos izmēģināt jaunas stratēģijas vai metodes, lai to atrisinātu.	1	2	3	4	5	6	7
54	Man patīk koncentrēties uz vienu uzdevumu vienlaikus.	1	2	3	4	5	6	7
55	Man patīk projekti, ko es varu paveikt patstāvīgi.	1	2	3	4	5	6	7
56	Sākot kaut ko darīt, man patīk izveidot veicamo darbu sarakstu un sakārtot tos pēc svarīguma.	1	2	3	4	5	6	7
57	Man patīk veikt darbu, kas ietver analīzi, vērtēšanu vai salīdzināšanu.	1	2	3	4	5	6	7
58	Man patīk rīkoties jaunā veidā, ko citi iepriekš nav lietojuši.	1	2	3	4	5	6	7

Nr.	Apgalvojums	Nepavisam neatbilst	Ne pārāk atbilst	Mazliet atbilst	Daļēji atbilst	Labi atbilst	Ļoti labi atbilst	Pilnīgi atbilst
59	Sākot darba vai projekta īstenošanu, es koncentrējos uz tām daļām, kas visvairāk attiecas uz manu vienaudžu grupu.	1	2	3	4	5	6	7
60	Man ir jāpabeidz viens projekts, pirms iesākt citu.	1	2	3	4	5	6	7
61	Pārrunājot vai pierakstot idejas, man patīk atspoguļot savu domu vērienu, būtību un kopskatu.	1	2	3	4	5	6	7
62	Es vairāk uzmanības pievēršu uzdevuma atsevišķām daļām, nevis tā galarezultātam vai nozīmīgumam.	1	2	3	4	5	6	7
63	Es dodu priekšroku situācijām, kurās varu īstenot savas idejas, nepaļaujoties uz citiem.	1	2	3	4	5	6	7
64	Man patīk mainīt ierasto kārtību, lai uzlabotu uzdevumu izpildes gaitu.	1	2	3	4	5	6	7
65	Man patīk risināt senas, neatrisinātas problēmas un atrast jaunus veidus, kā tās atrisināt.	1	2	3	4	5	6	7

Atbilžu lapa

Stils	1	2	3	4	5	Kopā	Vid.
Likumdevējs	5.____	10.____	14.____	32.____	49.____	____	____
Izpildītājs	8.____	11.____	12.____	31.____	39.____	____	____
Tiesnesis	20.____	23.____	42.____	51.____	57.____	____	____
Globālais	7.____	18.____	38.____	48.____	61.____	____	____
Lokālais	1.____	6.____	24.____	44.____	62.____	____	____
Liberālais	45.____	53.____	58.____	64.____	65.____	____	____
Konservatīvais	13.____	22.____	26.____	28.____	36.____	____	____
Strukturētājs	4.____	19.____	25.____	33.____	56.____	____	____
Valdnieks	2.____	43.____	50.____	54.____	60.____	____	____
Oligarhs	27.____	29.____	30.____	52.____	59.____	____	____
Anarhists	16.____	21.____	35.____	40.____	47.____	____	____
Internālais	9.____	15.____	37.____	55.____	63.____	____	____
Eksternālais	3.____	17.____	34.____	41.____	46.____	____	____

DOMĀŠANAS STILU APTAUJAS REZULTĀTU INTERPRETĀCIJA

Katrā skalā ir pieci apgalvojumi, kas jānovērtē 7 punktu Likerta skalā. Individuālajā izpētē rezultāts tiek rēķināts, summējot iegūtos punktus par katru apgalvojumu un dalot ar apgalvojumu skaitu, rezultātā iegūstot vidējo aritmētisko rādītāju. Pēc tam šis vidējais aritmētiskais rādītājs tiek interpretēts atbilstoši iegūtajām normām – ļoti augsts, augsts, vidēji augsts, vidēji zems, zems vai ļoti zems rezultāts. No iegūtajiem rezultātiem redzams, ka ļoti augsti rādītāji variē no 5,2 līdz 7 punktiem, augsti rādītāji variē no 4,4 līdz 5,9 punktiem un liecina, ka jums piemīt visas vai lielākā daļa šim domāšanas stilam raksturīgās pazīmes. Vidēji augsti rādītāji variē no 3,8 līdz 5,3 punktiem, liecinot, ka jums piemīt vairākas no pazīmēm. Ja tiek iegūts kāds no trīs zemākās kategorijas rezultātiem, tas nozīmē, ka indivīds nedod priekšroku šim stilam, šajā gadījumā tas ir rezultāts no 4,5 līdz 1 punktam.

Domāšanas stilu aptaujas latviešu valodas versijas normas

Līmenis (atbilstības kategorija)		Ļoti augsta	Augsta	Vidēji augsta	Vidēji zema	Zema	Ļoti zema
Skala	Likumdevējs	6–7	5,2–5,9	4,4–5,1	3,6–4,3	3–3,5	1–2,9
	Izpildītājs	6–7	5,4–5,9	4,6–5,3	3,8–4,5	3,2–3,7	1–3,1
	Tiesātājs	5,4–7	4,8–5,3	4–4,7	3,4–3,9	2,6–3,3	1–2,5
	Strukturētājs	6–7	5,2–5,9	4,4–5,1	3,6–4,3	3–3,5	1–2,9
	Valdnieks	5,4–7	4,6–5,3	3,8–4,5	3–3,7	2,6–2,9	1–2,5
	Oligarhs	5,2–7	4,4–5,1	3,8–4,3	3,2–3,7	2,7–3,1	1–2,6
	Anarhists	5,4–7	4,6–5,3	4–4,5	3,2–3,9	2,8–3,1	1–2,7
	Globālais	5–7	4,4–4,9	3,8–4,3	3,2–3,7	2,8–3,1	1–2,7
	Lokālais	5,2–7	4,4–5,1	3,8–4,3	3,2–3,7	2,6–3,1	1–2,5
	Internālais	5,8–7	5–5,7	4,2–4,9	3,4–4,1	2,8–3,3	1–2,7
	Eksternālais	5,8–7	5–5,7	4–4,9	3,2–3,9	2,6–3,1	1–2,5
	Konservatīvais	5,8–7	5–5,7	4–4,9	3,4–3,9	3–3,3	1–2,9
	Liberālais	5,6–7	4,6–5,5	3,8–4,5	3–3,7	2,4–2,9	1–2,3

NOBEIGUMS

Rokasgrāmatas izstrāde un domāšanas stilu aptaujas standartizācija latviešu valodā tapusi ar Latvijas Zinātnes padomes atbalstu Latvijas fundamentālo un lietišķo pētījumu projektā “Interneta lietošanas paternu ietekme uz jauniešu kognitīvo stilu attīstību” (lzp-2021/1–0357). Izsakām pateicību Latvijas Universitātei un Rīgas Tehniskajai universitātei par profesionālu sadarbību, metodisko atbalstu un iespēju īstenot pētījuma norisi gan akadēmiskajā vidē, gan skolās!

Pateicamies izglītības iestādēm, pedagogiem, skolēniem un studējošajiem, kuri piedalījās aptaujas aprobācijā un standartizācijā! Viņu atsaucība un ieguldītais laiks ir būtisks, lai šis rīks būtu pieejams un lietojams Latvijas izglītības un pētniecības vidē.

Paldies arī kolēģiem, pētniekiem un konsultantiem, kuri sniedza ieguldījumu aptaujas tulkošanas, adaptācijas un datu analīzes procesā! Šis darbs ir kopīgs piemērs tam, kā sadarbība starp zinātni, izglītību un praksi var radīt resursus, kas veicina izpratni par cilvēka domāšanas daudzveidību un palīdz to izmantot jēgpilni – gan individuālajā, gan profesionālajā attīstībā.

Domāšanas stilu daudzveidība ir vērtība. Tā veido radošas, elastīgas un līdzsvarotas komandas, mācību vidi un organizācijas. Svarīgi atcerēties, ka nav “pareizu” vai “nepareizu” domāšanas stilu – izšķirošais ir saderība starp indivīdu un vidi, kā arī spēja pielāgoties. Mācīšanās notiek, ne tikai iegūstot jaunas zināšanas, bet arī ar pašrefleksijas palīdzību, stila apzināšanu un apzinātu izvēli situācijās.

Aicinām izmantot šo rokasgrāmatu kā praktisku un analītisku rīku, kas rosina dziļāku izpratni par sevi un citiem un veicina spēju efektīvāk sadarboties, mācīties un pieņemt lēmumus mūsdienu mainīgajā vidē

